

DE TUINEN VAN FUNCHAL.

BOTANISCHE HERINNERINGEN AAN HET EILAND MADEIRA.

DOOR

M. GRESHOFF.

I.

Niets verraadt den weelderigen plantengroei van Madeira aan den reiziger, die in de verte uit den Atlantischen oceaan deze eilandengroep ziet opdoemen. Op het weinig vruchtbare Porto Santo, het land dat men van Europa komende het eerst begroet, hebben de bruingele tinten van zand en steen verre de overhand op het vale groen der slecht bevochtigde weiden, en de drie *Insulae Desertae* zijn niet dan barre rotsen, hemelsbreed verschillend van de groen getooide eilandjes der Indische kusten. Ook het beroemde eiland der wouden, *Ilha da Madeira*, geeft aanvankelijk niet anders te zien dan steil uit den oceaan oprijzende, scherpgeijnde bazaltrotsen: de boomlooze landstrook, aan wier uiteinde de vuurtoren van *São Lourenço* staat, is bekend om hare armoede.

Maar allengs komt er afwisseling in het tafereel der kust. In de verte verschijnt het groene dal, waar 't stille stadje *Machico* ligt; straks verrijzen aan den gezichteinder de witte landhuizen van het vriendelijk *Santa Cruz*, en als wij kaap *Garajão* of *Brazen Head*, die aan de *Lorelei* herinnert, voorbij gestoomd zijn, ontrolt zich voor ons oog als bij tooverslag het schitterend panorama van *Funchal*.

Portugeesche zeevaarders, die in het begin der XV^{de} eeuw het eerst den weg naar deze kusten vonden, waren zoo getroffen door de uitnemende schoonheid van het landschap aan gindsche reede, dat zij

besloten, dáár voor goed het anker te werpen.¹ Begrijpelijk besluit in die tijden van veelvuldige landontdekking en gemakkelijke nederzetting; want het kusttafereel van Funchal boeit nog heden door zijne onvergelijkelijke schoonheid elken bezoeker, evenals het dat de ontdekkers van het eiland deed. Toch is er veel veranderd sinds die dagen. Toenmaals waren de bergen van Madeira bekleed met een dicht woud van ceder en laurier, dat uitloopers zond in de met een groenend bloemtapijt gesierde vlakten. Die wouden zijn lang verdwenen; een boschbrand, door de eerste kolonisten aangestoken om ruimte te maken voor hun stad, nam zulk een geduchten omvang aan, dat al het woudbestand werd aangetast en de hitte op het eiland vaak ondragelijk was. Zeven jaren lang, meldt de kroniek, bleef het vuur voortwoekeren en een groot deel van Madeira is tengevolge van dien brand blijvend van woud ontbloot geworden.

In het naar de zee openend dal, waar ten tijde der ontdekking allerlei kruiden welig wiesen en vooral het toen als geneesmiddel onovertroffen geachte fenikelkruid, *funcho*, algemeen was, staat nu

¹ Madeira is in 1419 ontdekt door ZARGO, VAZ en PERESTRELLO, die door HENDRIK DEN ZEEVAARDER, infant van Portugal, uitgezonden waren om de Afrikaansche kust te bevaren, doch wier schip strandde op Porto Santo. Daar zagen zij in de verte een langgestrekt rotslandschap, altijd in rook gehuld en dof geklaag uitzendend. Zij meenden, dat er de poorten der hel moesten zijn en durfden aanvankelijk niet nader te komen. Eindelijk hun angst overwinnend, waagden twee de tocht naar de door hoogen golfslag gebeukte rots, die later met den naam van hun schip São Lourenço gedoopt werd. Door-dringend tot de vlakten — nu als de dalen van Machico en Funchal bekend — maakte de hellevrees plaats voor het zalig gevoel in een paradijs beland te zijn. GONSALVES ZARGO en TRISTÃO VAZ gingen terug naar Portugal om de goede boodschap der ontdekking van dit rijk begroeide maar nog onbewoonde »eiland der wouden», Ilha da Madeira, aan den infant overtebrengen. Tot loon kregen zij het erfelijk gouverneurschap over het nieuwe eiland, dat dra tal van Portugeesche kolonisten trok en in ongelooftijd korten tijd tot bloei kwam. ZARGO werd capitao van Funchal, VAZ van Machico. Hun reisgenoot PERESTRELLO, die op Porto Santo achtergebleven was, werd gouverneur van dat eiland. Diens dochter trouwde later met CHRISTOPHORUS COLUMBUS, die lang op Madeira gewoond heeft en daar als kaartenteekenaar zijn brood verdiende. Zijn huis te Funchal is eerst in 1877 afgebroken en alleen de naam der straat, Rua do Chr. Colombo, herinnert nu nog aan den grooten ontdekker van Amerika. De consul der V. S. te Funchal, Mr. JOHN F. HEALY heeft al het houtwerk van COLUMBUS' woning opgekocht en hij beschenkt thans zijne goede vrienden en de *distinguished citizens* zijner Republiek met deze behoorlijk door een consulaire certificaat gewaarmerkte reliquien. Op mijn schrijftafel ligt nog altijd een stuk Columbus-hout, door den consul bestemd *for the Holland university*, dat ik wegens de vaagheid van het adres nog niet heb kunnen thuis bezorgen.

Funchal: de fenkelstad, en langs de zorgvuldig geterrasseerde en met een kunstig net van waterleidingen, *levadas*, geïrrigeerde hellingen der nu kale bergen, die het landschap der vallei omlijsten, wordt het gewas gekweekt, dat aan het eiland Madeira een goed deel zijner beroemdheid heeft geschonken: de edele wijndruif. Zien wij reeds tusschen de witte huizenmassa tal van bosschages met vreemd geboomte en muren dicht berankt met veelkleurige bloemen — rondom de stad is één breede gordel van groen geslagen: de tuinen der landhuizen, *quintas*, die thans het sieraad van Funchal zijn.

Het is nu niet meer de ongebonden overvloed van een maagdelijken woudgroei, maar de beschaafde weelde van een wél onderhouden tuin-gebied. De mensch, die zoo dikwijls als vernietiger der flora optreedt, heeft hier ten minste getracht haar heerlijker dan te voren weder op te bouwen; en zijn de met veel arbeid aan een stuggen rotsbodem ontwoekerde wijngaarden, bananentuinen en suikerrietvelden getuigen zijner noeste vlijt, zijn schoonheidszin heeft zich geuit in het streven, om van alle gewesten der aarde fraaie en zeldzame kruiden naar dit met een paradijsklimaat gezegend eiland over te brengen en al dien plantenschat te groepeeren tot het schoon geheel der tuinen van Funchal.

Schrijver dezes bracht een deel van zijn Indisch verlof op Madeira door, en hij heeft zich toen met voorliefde beziggehouden met de beschouwing van den plantentooi van het eiland. Wat hij den lezer aanbiedt, is eene uit den aard der zaak onvolledige en gebrekkige schildering van den indruk der plantenwereld aan gindsche kust; omdat daarin voornamelijk over de hoofdstad van Madeira en hare naaste omgeving gehandeld wordt, is dit opstel »de tuinen van Funchal" gedoopt. Als het ons lust, klouteren wij over de tuinmuren en zien wat er in het vrije veld valt waartenemen. De goedgunstige lezer dulde de vele latijnsche plantennamen; ik zag geen kans het zonder die namen te doen. Eene zooveel mogelijk volledige *Lijst der sierplanten van Madeira*, deels met de engelsche en portugeesche namen, was in gereedheid gebracht als supplement van dit opstel, doch bleek door te grooten omvang buiten het kader van dit tijdschrift gegroeid.

Laat ons in gedachten naar Funchal oversteken en eene wandeling aanvangen langs de straten en door de tuinen. Bij het oude paleis São Lourenço, waar de gouverneur van het eiland woont, is de ingang der stad aan de zeezijde, *Entrada de cidade*, zijnde eene breede laan

van platanen. Wij zullen dien welbekenden boom, *Platanus occidentalis*, nog vaak op onze tochten aantreffen, daar hij, met eenige eiksoorten en Indische vijeboomen, de voor wegen meest gebezigde schaduwboom is. De plataan, met zijne dichte en breede bladkroon, schijnt daarvoor zeer geschikt, maar van een hygienisch standpunt zou men bezwaar kunnen maken tegen de algemeenheid van dezen boom op een eiland, dat vooral als *health-resort* gasten trekt. Het schijnt nl., dat de in de lucht dwarrelende en lichtelijk in te ademen vlokjes vruchtpluis een hoest, de z.g. plataanhoest, kunnen veroorzaken. Op Madeira, waar trouwens de atmosfeer zeer zuiver en merkwaardig vrij van stof is, schijnt men deze ongunstige ervaring met den plataan niet te hebben opgedaan. Toch zouden wij langs de wegen van Funchal liever den sierlijken Australischen koortsboom zien, *Eucalyptus globulus*, die hier uitstekend gedijt, getuige de prachtexemplaren in vele tuinen en het plantsoen rondom het nieuwe lazaret. Ook *E. robusta*, hier en daar langs den Caminho novo (een in den tijd der druiven-ziekte als *reliefwork* aangelegde schoone heirbaan tusschen Funchal en Camara de Lobos) groeit goed in dit klimaat.

Plataan en eik, aan noordelijker klimaat gewend, laten ook in dit winterlooze land met het najaar hun loof vallen en prijken in de lente met nieuw groen, gelijk andere uit Europa afkomstige wouden ooftboomen doen. De inheemsche planten hebben haar jaarlijkschen bloeitijd in onzen nawinter; de tropische gewassen en de meeste hier ingevoerde sierkruiden groeien en bloeien het geheele jaar door. Madeira is dan ook nimmer zonder bloemen en in den tijd, als bij ons nog de volle winter heerscht, prijkt Funchal reeds in weelderigen rozendos.

Aan het einde der platanenlaan, bij de oude cathedraal da Sé, in 1500 gebouwd, slaan wij links af en wandelen langs de Praça da constituição, die in de wandeling Passeio heet en reeds in 1817 door POHL beschreven wordt als eene *schöne Doppelallee von Lorbeern, Sophoren, Myrthen, Orangen, Cyressen und Drachenbäumen*, naar den nieuwen stadstuin, Jardim municipal. Het is de geliefde wandelplaats van het Funchalsche publiek, dat hier tweemaal 's weeks komt luisteren naar de schoone muziek van het 12de regiment Portugeesche infanterie, te Funchal in garnizoen ter bewaring eener door niets bedreigde rust en vrede. De muziektent in het midden van den tuin is behangen met guirlandes van bloeiende slingerplanten: *Passiflora*, *Ipomaea*, *Aristolochia*, *Cobaea*. Rondom de tent staat een nog jong

plantsoen van *Michelia*, sierlijke boompjes met bruin-groen loof. Een overvloed van rozen brengt geur en kleur aan in den tuin. Perken omgeven met een rand van scharlakenbloemige ijsplantjes en prijkend met aronskelken, bloemriet, zwaardleliën en tal van andere bloemen, wisselen af met heestergroepen van oleander en wasbloem, jasmijn en camellia. Hier trekt het vermiljoenrood der schutbladen van *Euphorbia (Poinsettia) pulcherrima* den blik tot zich — *Manha de Paschoa*, »de morgen van het paaschfeest», zoo noemt het landvolk haar, — dáár het paars van *Bougainvillaea spectabilis*; en herinnert ginds het donkere groen van *Araucaria* en *Pinus* aan het noorden, er naast verrijzen bamboe en banaan; en vooral de fier omhoogstrevende palmen, die van het zuiden getuigen.

*Est-il rien de plus délicieux que de rencontrer le bananier à côté de la violette, et le Melia Azedarach mêlant l'obscurité de ses feuilles noires à l'éclat blanchâtre de celles du peuplier, Populus alba, dont il égale la majesté? C'est cet heureux mélange qui ferait de Madère l'endroit du monde le plus favorable à un magnifique jardin d'expériences; c'est en les y naturalisant complètement que l'on parviendrait peut-être à échanger avec succès les plantes des tropiques et celles des climats tempérés. . . .*¹

Den stadstuin verlatend, wandelen wij langs de in het groen verscholen Schotsche kerk naar de Sint Jan's rivier, Ribeiro de São João, die gewoonlijk slechts met moeite een weg langs hare steenige bedding vindt, maar soms in enkele uren kan aanzwellen tot een machtigen, boomen ontwortelenden bergstroom.

Bij de brug van São João groeit in het rivierbed veel *Eupatorium glandulosum*, een stevige struik met dofgroene bladen en dichte schermen van witte bloemhoofdjes, die bij de Portugeezen *Inca muito* of *Abundancia*, de »veel verspreide» of »overvloedige» heet. Die namen werden aan de plant niet ten onrechte gegeven: op Madeira zijn tot hoog in het gebergte de ravijnen gevuld met *Eupatorium*. Toch is zij hier eene vreemdelinge: haar vaderland is Mexico, vermoedelijk is zij met tuinzaden via Engeland ingevoerd. Eerst in 1840 is zij begonnen zich te vertoonen en nu is de plant op Madeira alomtegenwoordig. *Senecio Petasitis* gaat evenals *Eupatorium* wel onder den naam »*Abundancia*» door: ook deze plant is zeer weelderig en prijkt het geheele jaar met

¹ BOWDICH, *Excursions dans les îles de Madère et de Porto Santo*. ÉD. CUVIER et HUMBOLDT, 1826.

tallooze gele bloemhoofdjes. Kruiden van de familie der *Compositae* schijnen bijzonder geschikt voor eene cosmopolitische verspreiding, en voornamelijk zijn het de Amerikaansche soorten dezer familie, die gereed staan in alle landen den strijd met de inheemsche gewassen aan te binden. Bijna even algemeen als de genoemde plant is op Madeira de eerst nà 1845 ingevoerde goudbloemige *Senecio Mikanioides*, eene forsche plant met lichtgroen loof in den vorm van klimopbladeren. Een ander voorbeeld geeft *Erigeron Canadensis*, die van Canada naar Madeira is gekomen en sinds lang ook den weg naar onze Hollandsche duinen gevonden heeft. Nog is zeer overvloedig op Madeira de Amerikaansche composiet *Ageratum conyzoides*, dezelfde die nu bijna de vulgairste plant van het eiland Java is, waar zij toch ook niet thuis behoort. Eene blauwbloemige varieteit van dezelfde soort, *A. Mexicanum*, is eveneens reeds de Funchalsche tuinen ontvlucht en op weg inheemsch te worden. Een stap verder en boven een muur in de Rua das Angustias zien wij eene andere Amerikaansche plant, die er vrijwel in geslaagd is de wereld te veroveren: *Lantana Camara*, trouwens niet van de familie der *Compositae*, maar van de *Verbenaceae*. In ons vaderland wordt zij ter wille harer veelkleurige bloemhoofdjes wel in potten gekweekt en op de markten verkocht, op Ceylon en Java ziet men haar millioentallig langs velden en wegen en dringt zij steeds dieper het binnenland in, overal de inheemsche kruiden verdrijvend: tot de plant op hare beurt verdrongen wordt, zooals in de benedenlanden van Ceylon het geval is, waar *Lantana* nu gaat wijken voor *Tithonia*, weder eene composiet uit Californië. Op Madeira schiet *Lantana* wel welig op in de tuinen, maar eene zegetocht door het eiland deed de plant niet: tegen *Eupatorium* is zij blijkbaar niet opgewassen.

Het geel en rood van *Lantana* is niet de eenige versiering der Funchalsche tuinmuren van de straatzijde gezien. Ook *Bignonia*, *Cestrum*, *Wisteria*, *Diervilla*, *Bougainvillaea*, zenden een overvloed van bloemtrossen naar buiten. In de oude buurten der stad, langs het erf van den kleinen man, zijn het weder andere planten die, zonder veel zorg te eischen, de muren komen versieren: wilde rozen en jasmijnen, half verwilderde *Abutilon*, *Cassia*, *Cytisus*, *Robinia*, *Dolichos*, *Lablab*, *Ipomaea rubro-coerulea*, *Senecio repens*, enz. De straten hebben trouwens die bloemversiering wel noodig, om zich aan het oog behagelijk te kunnen voordoen; want al is het aanzicht van Madeira's hoofdstad in de verte zeer fraai (zoowel door de mengeling van kleuren als door de schoone

ligging langs de glooiingen der bergen) — eene straat in Funchal is toch van nabij gezien niet veel anders dan een smal, hellend, glibberig geplaveid wegje, met veel krommingen en met muren aan beide zijden. Dat achter die muren weelderige tuinen en goed ingerichte woningen verborgen zijn, leert men eerst later. *Pour vivre heureux il faut vivre caché* is blijkbaar de stelregel, door de bewoners van Funchal in praktijk gebracht — door het welgesteld gedeelte ten minste; want de bevolking der visscherswijken houdt er van op straat te leven met echt zuidelijk *sans gêne*.

De Rua das Angustias vormt met hare voortzetting Rua da Imperatriz Donna Amelia, eene belangrijke verkeersader der stad en voert naar den Caminho novo. Toch is het er zeer stil, dagen van feesten en ommegangen uitgezonderd. Al telt Funchal bijna 30,000 inwoners, veel vertier¹ is er niet en het leven *des bons insulaires* vloeit kalmpjes voort. Spoorreinen en tramways, gaslicht en electriciteit, 't zijn hier alle nog nagenoeg onbekende grootheden. Hier leeft nog een menschengeslacht, voor wie het stoomros alleen een onklaar nevelbeeld uit de verte is. (Men is nu echter doende voor de vreemdelingen een spoorwegje aan te leggen naar de Monte). Hier vindt de locomotiezucht onzer eeuw nog volkomen bevrediging in eene ossenslede, langzaam voortdobbend over de met bazaltsplinters geplaveide wegen. En wie het hier nu eenmaal niet zonder haastigen spoed stellen kan, laat zich af en toe in dolle vaart langs de helling der bergen glijden: eene speciale soort *tobaggoing*, die bij de Engelschen zeer in den smaak valt.

De Rua das Angustias laat ter linkerzijde het hoog geboomte van eenige fraaie *quintas* zien. Rechts verrijst een statig bazalten gebouw. Het is het Hospicio de Donna Maria Amelia, gewijd aan de nagedachtenis eener prinses van dien naam, in 1852 te Funchal aan de tering overleden. Zij was de bruid van den toenmaligen aartshertog van Oostenrijk, MAXIMILIAAN, later keizer van Mexico; de fraaie tuin vóór het hospitaal is nog naar de plannen van dien ongelukkigen vorst aangelegd. Het Hospicio tuin staat niet voor het publiek open, maar de toegang wordt aan belangstellenden toch nooit geweigerd. Tusschen eucalypten en magnolia's, kamfer- en *til*-boomen ontmoeten wij een oude bekende uit Java: *Aleuritis triloba*. In de buurt van dezen

¹ De handel in Madeira-wijn wordt gevoerd door eenige groote Engelsche firma's en overigens is de uitvoer van het eiland onbeduidend. In 1892 bedroeg buiten wijn de uitvoer en doorvoer te samen slechts 76,361 *milreis* (= ~~fr.~~ 203,630.)

kemiri staat een groote *dividivi*-boom, *Caesalpinia coriaria*, bekend door het nuttig gebruik dat van de looistofhoudende peulen gemaakt wordt; in groot getal liggen die gekromde vuilbruine *divi divi's* onder den boom verspreid. Van hetzelfde geslacht is *C. sepiaria*, een gedoornde heester uit Engelsch Indië, hier heggeplant en langs oude muren klimmend. De soorten van *Caesalpinia* tieren op Madeira zoowel binnen als buiten de tuinen, gelijk ook de goudbloemige *Cassia's*, als *C. bicapsularis*, die talrijk is in de cactusboschjes langs den Caminho novo, en verschillende andere soorten van dit geslacht. Nog vele andere *Caesalpinieae* groeien in Funchal, ook hier in den Hospicio-tuin. In de eerste plaats de Judasboom, *Cercis siliquastrum*. Vermoedelijk heeft men hem zijn naam gegeven omdat hij, als alle andere boomen reeds lang in lentedos prijken, nog geheel bladloos staat: in dien tijd verschijnen aan de bochtige takken kleine lichtroode bloemen, en eerst na den bloei beginnen de bladknoppen uit te loopen. (Volgens ons volksgeloof heeft JUDAS zich opgehangen niet aan de hier onbekende *Cercis*, maar aan de vlier, en als de vlierboom sterft, komt het oor van JUDAS (de zwam *Hirneola*) uit den vermolmden tronk voor den dag.) *Ceratonia Siliqua* is hier om zijne zoete peulen bij de schooljeugd zeer geacht. Van andere *Caesalpinieae* te Funchal zijn te noemen *Gleditschia triacanthos*, ook in Hollandsche tuinen niet zeldzaam, de tamarinde-boom *Tamarindus Indica*, de in alle warme gewesten gekweekte *Parkinsonia aculeata*, *Heterostemon mimosoides* en *Bauhinia purpurea*. Trouwens niet alleen de *Caesalpinieae*, maar alle peulgewassen zijn in de Funchalsche tuinen sterk vertegenwoordigd. In het midden van den tuin schittert het rood van *Erythrina Humeana*, ongetwijfeld de schoonste der koraalboomen. Deze soort, van Natal afkomstig, verdiende naar Java te worden overgebracht; vermoedelijk zou zij zich in het Aziatisch zonneland even goed thuis gevoelen als de Indische *dadap*, die tot hetzelfde plantengeslacht behoort.

Het fraaist vertoont zich de kleurenpracht dezer *Erythrina*, als zij het middelpunt van afzonderlijke boomgroepen is. Het is een zeldzaam schoon gezicht, uit het hooggelegen platform van het Hospicio neer te zien op den veelkleurigen tuin met zijne *Erythrina's*. Dan rust ook het oog met welgevallen op de palmen (o. a. op een prachtige *Latania*) en cycas-palmen, *Cycas revoluta*, op de vreemdsoortige *Euphorbia's*, de geelbloeiende *Sophora* en *Colutea*, op *Dracaena*, *Agave* en zoovele andere gewassen, opvallend door vorm of kleur, — niet te vergeten *Duranta Plumieri*, met haar aangenaam tintenspel van paars-

blauwe bloemranken, oranjegele vruchtrossen en lichtgroen loof.¹ Ook *Wigandia Caracasana*, (eene *Hydrophyllacea*, dus tot dezelfde familie behoorende als de fraaie *Nemophila*, die hier algemeen voorkomt) neemt op de bloemperken eene eereplaats in. Er zijn zoovele sierplanten in den Hospicio-tuin! Deels algemeen bekende, als de liguster *Ligustrum vulgare*, de sneeuwbal *Viburnum Opulus* en de chineesche soort *V. odoratissimum*, de olijf *Olea Europaea*, de mirt *Myrtus communis*, de fuchsia, *Fuchsia arborescens* en andere, die wij in stilte voorbijgaan, den krachtigen groei bewonderend, die in dit zacht klimaat hun deel is. Wij kunnen niet den ganschen floristischen overvloed vermelden en noemen nog slechts eenige gewassen, die bijzonder de aandacht trekken. *Bombax Ceiba*, een katoenboom met doornigen van onder verdikten stam en *Pachira aquatica* zijn op Madeira de vertegenwoordigers van twee merkwaardige geslachten der *Bombaceae* uit de familie der *Malvaceae* (van *Bombax* vindt men prachtige boomen in *quinta* Deanery). De tuin is ook overigens wel voorzien van planten tot de maluwen behoorend, vooral van de geslachten *Hibiscus*, *Abutilon*, *Lavatera*, alsmede *Malvaviscus arboreus*, een scharlakenbloemige heester der Antillen. *Abutilon Indicum*, met wollige bladen en oranje bloemen, is op Madeira alreeds inheemsch; andere, als *A. giganteum* en *A. megapotamicum*, zijn tot de tuinen beperkt, laatstgenoemde siert met hare driekleurige bloemen de *quintas* van het Ilheo. Van *Hibiscus Rosa Sinensis*, de *kembang sepatoe* van Java, die hier *cardéal*, »de kardinaal» heet, zijn er vele variëteiten, en nog een aantal andere *Malvaceae*, meest *Hibiscus*-soorten. Een in alle warme landen voorkomend onkruid uit deze familie, *Sida rhombifolia*, staat bij de Portugeezen als wilde thee, *cha bravo*, bekend; ook *S. carpinifolia* ziet men veel langs de wegen, evenals in Indië.

Een op Madeira gaarne gekweekt boompje met witte, naar oranje-bleesem riekende bloemen, dat daar *Louro regio* heet, is *Pittosporum Tobira* uit China; de hier eveneens vrij algemeene z.g. wierookboom, *P. undulatum*, stamt van de Canarische eilanden. Er is ook eene inheemsche soort, *P. coriaceum*, wildgroeïend in de ravijnen van het noordelijk deel van het eiland en van daar naar de tuinen overgebracht. *Pittosporum*, die bij ons in oranjeriën wel als »Spaansche jasmijn» gekweekt wordt,

¹ Aan Indische lezers, die het voorrecht genoten op het gastvrije Sinagar te vertoeven, staat nog wel het prachtig bosschage van *Duranta* voor den geest, dat daar voor het woonhuis prijkt.

is kenbaar aan de kleverige vruchtjes. Na verwant is *Sollya heterophylla*, een heester met lijnvormige bladen en blauwe bloemen, die men op Madeira hier en daar langs de muren opmerkt. Leeren wij in deze twee geslachten de familie der *Pittosporaceae* kennen, van de (eveneens grootendeels uit Australië afkomstige) *Proteaceae* komen in de tuinen niet minder dan zes geslachten voor: *Grevillea*, *Hakea*, *Roupala*, *Leucospermum*, *Leucadendron* en *Banksia*. *Grevillea robusta* is een fraaie boom, gemakkelijk te kennen aan zijn varenachtig loof. Op Ceylon wordt hij wel voor lanen in theetuinen geplant en men heeft hem ook aanbevolen als schaduwboom voor koffieplantages op Java. De andere *Proteaceae* zijn hier zeldzamer. De fraaie zilverboom van Kaapland, *Leucadendron argenteum*, gedijt het best in het koelere Camacha, een schilderachtig dorpje tusschen de bergen achter Funchal. Van de familie der *Myoporaceae* ziet men hier vaak *Myoporum acuminatum*, een sierlijk boompje met gestippeld loof. Het is op weg inheemsch te worden; men vindt reeds een verwilderd bosschage naast de oude fortruïne aan het zeestrand bij de Praia formosa (»het schoone strand"), waar ook veel *Tamarix Gallica* groeit en de pharmaceut zich kan vergasten aan het gezicht van *Hyoscyamus albus* en *Lycium Mediterraneum*.

Twee *Apocynaceae* trekken in den Hospicio-tuin de aandacht: *Plumiera lutea*, hier als *Frangipani* bekend, en *Allamanda cathartica*, met vruchten die op doornappels gelijken. Dezelfde familie levert nog eenige hier veel gekweekte sierplanten: *Nerium Oleander*, *Vinca rosea* en *Mandevilla suaveolens*, eene te Funchal bijzonder geliefde klimplant met groote welriekende witte bloemen. Dan komt er nog eene fraaie Afrikaansche *Apocynaea* voor, tot het geslacht *Roupellia* behoorend, na verwant aan *Strophanthus*. Van de *Asclepiadiaceae* valt te vermelden de gevierde sierplant *Stephanotis floribunda* (die hier rijpe vruchten draagt), de bekende wasbloem, *Hoya carnosa* en *Stapelia grandiflora* uit Kaapland, met donker purperen bloemen. *Asclepias Curassavica* trekt overal de aandacht door het schitterend oranje der bloemenschermen. Op Java is het een weinig geachte plant uit de kampongs (*kupas tjiende*) met sterke neiging tot verwilderen — eene neiging die zij ook in deze gewesten niet verloochent. Een verwante plant, *Gomphocarpus fruticosus*, is een eeuw geleden van het Afrikaansche vasteland naar Madeira overgebracht, vermoedelijk door sprinkhanen, die de wollige zaden op hun rug medevoerden. Nu is zij algemeen op het eiland; ik vond haar in massa op den Caminho da St. Cruz en in het rivierbed der Ribeiro João Gomes, ten oosten der stad Funchal. In het portugeesch

heet deze *Gomphocarpus*, *Arvore de seda* of »zijdeboom'', naar het zaadpluis, dat aan deze (als aan zoo vele *Asclepidiaceae*) eigen is; evenzoo heet ook *Araujia sericifera*, die veel in het dal van Machico voorkomt. Laatstgenoemde plant is ook genesteld in een kamperfoelieheg van den Bella Vista-tuin. *Dombeya Wallichii* is een merkwaardig gewas uit de familie der *Sterculiaceae* (hier ook aan *Sterculia platanifolia* te bestudeeren). Vroeger heette dit geslacht *Astrapaea*; men kan dat door »bliksembloem'' vertalen en wél geven de helderroode bloemenkogels aan het boompje een zeer opvallend uiterlijk. Ook *D. Ameliae* wordt hier gekweekt.

Wij willen onze wandeling in den Hospicio-tuin eindigen bij een groep *Lauraceae*. De gewone laurier ontbreekt hier niet, algemeener evenwel is *L. Canariensis*. Die soort was eertijds belangrijk als bestanddeel der oorspronkelijke laurierwouden van het eiland, gelijk ook *Phoebe Barbusana* en *Persea Indica*, het Madeira-mahoniehout, een schoone boom, verwant aan den om zijne vruchten gekweekten advocaat, *P. gratissima*. Van al deze *Lauraceae* zien wij in den Hospicio-tuin fraaie exemplaren. De meest populaire laurier van Madeira is evenwel de *Til*-boom, *Ocotea foetens*. Uit het donkerbruin kernhout wordt het fraaie ingelegde houtwerk van Funchal vervaardigd en uit de vruchten koken de dorpslieden olie. Het vettig vruchtvliesch is juist het middel geweest om dezen boom over alle eilanden van »Atlantis'' te verspreiden; want het strekt tot voedsel aan de zeeduiven en deze dragen de zaden mede naar heinde en ver. Allengs is *Til* op Madeira zeldzamer geworden. Hij is echter te Funchal veel in de tuinen geplant en soms ook op de pleinen, o. a. op de wandelplaats, die ter eere der Funchalsche klinische school zeer 'deftig · Praça academica'' heet.

Wil men resten van het oorspronkelijk woudkleed van het eiland zien, dan moet men naar het noorden reizen (naar Fanal), waar *Til* nog als overoude reuzenstammen voorkomt. Daar vindt men ook de andere nu zeldzame plantensoorten terug, die tot de laurierwouden van Madeira behoord hebben, als de gagelboom *Myrica Faya*, de hulst *Ilex Perado*, de olijf *Notelaea excelsa*, de laurierkers *Prunus Lusitanica*, de heide-els, *Clethra arborea*, alsmede de eenige en merkwaardige vertegenwoordigers op Madeira van twee tropische plantenfamielien: *Ardisia excelsa* van de *Myrsinaceae* en *Visnea Mocanera* van de *Ternstroemiceae*. De cederwouden, waarvan de kronieken gewagen, hebben vermoedelijk bestaan uit *Juniperus* soorten, bepaaldelijk uit *J. brevifolia*, den ceder der Azoren, en *J. macrocarpa*, den ceder der Cana-

rische eilanden. Laatstgenoemde en *J. Phoenicea* zijn nog op Madeira inheemsch.

Niet verre van de Rua das Angustias ligt Hôtel Bella Vista. Wij komen er van deze zijde langs een smal pad, en tusschen de zijmuren schiet daar allerlei merkwaardig onkruid op: *Parietaria debilis*, *Fumaria muralis*, *Urtica membranacea*, *Oxalis cernua*; laatstgenoemde is eene in alle zuidelijke landen bekende plant met goudgele dubbele bloemen. Nog fraaier soorten van hetzelfde geslacht zijn hier de paarsbloemige *O. purpurea* en *O. corymbosa* met reusachtig groote klaverbladen. Langs de muren klimt half verwilderd *Hardenbergia monophylla*, met lange trossen van violette vlinderbloemen.

De tuin van »Bella Vista'' is nog van te jongen aanleg om reeds met forsche boomen te prijken, maar hij is heerlijk gelegen en al rijk aan fraaie bloemen. Niet spoedig zal ik mijne eerste morgenwandeling in dien tuin vergeten. Toen ik het lieve vaderland verliet om een kijkje op Madeira te nemen, dacht het ruwe noorden er nog bij lange niet aan, eindelijk eens te rusten van hageljacht en stormgeloel, en ook op zee was het koud en guur. Onze stoomboot kon eerst 's avonds laat te Funchal binnenloopen en het was nacht, voor wij in een roeibootje aan wal gezet waren, de formaliteiten aan het tolkantoor (*alfandega*) afgedaan hadden, en wij in eene als koets opgetuigde ossenslede naar het hotel kwamen. Hoe groot de verrassing, den volgenden morgen te ontwaken in dit land van weelde en een eersten blik te slaan op den kleurrijken tuin beneden en het schoone landschap rondom ons, met wellust de geuren van rozen, oranjes en van *Acacia suaveolens* inademend, die met den zefier toestroomden.

Een prettig plekje van Bella Vista is het groote balkon, dat langs drie zijden van het hotel strekt en een schoon vergezicht biedt over stad en reede. Kruidkundige waarnemingen kunnen wij reeds aanvangen op dit balkon, van bloeiende klimplanten omrankt. Deze weelderig groeiende purperen passiebloem is *Tacsonia manicata*. Passiebloemen zijn in de Funchalsche tuinen algemeen, deels als sieraad, deels als fruit¹. Bij het rojd van *Tacsonia* en het paars van *Passiflora coerulea* maakt een goed effect het oranje van *Bignonia venusta*. Dat is wel de meest bekende soort van dit geslacht, dat met eenige andere uit de

¹ Van sommige soorten worden de vruchten als *Granadilla* of *Maracuja* gegeten. De binnenzijde der vruchtschil is bekleed met meloenpitachtige zaden, elk met een sappig hulsel van zaadmoes, dat als kruisbessen smaakt en dat men met de zaden verorbert.

zelfde familie; *Catalpa*, *Tecoma* en *Jacaranda*, op Madeira met voorliefde gekweekt wordt. Behalve de gele *Bignonia venusta* is er de blauwbloemige *B. Lindleyana* en de rozeroode *B. jasminoides*, die langs de tuinmuren van het Ilho klimt; van *Tecoma* ziet men de oranje-roode *T. Capensis*, de trompetbloem *T. radicans* en eenige variëteiten van *T. stans*; *Catalpa bignonioides* en *Jacaranda ovalifolia* zijn boomvormige *Bignoniaceae*, laatstgenoemde soort is de palissanderboom met sierlijk acacia-loof en violette bloempluimen.

Langs de ijzeren trap, die van het balkon naar den Bella Vista-tuin leidt, slingert de paarsbloemige *Plumbago Capensis*, en bemerken wij *Russelia juncea*, eene eigenaardige Mexicaansche plant met donkergroene grashalm-achtige twijgen en helderroode bloempjes. Zien wij nu rond, dan valt het oog op vele bloemen, die ook onze Hollandsche tuinen sieren: oude kennissen met nieuwe namen. *Coleus Blumei* staat als *French nettle* bekend, *Eschscholtzia Californica* als *Yellow columbine*, *Calendula officinalis* als *Marigold*, *Cheiranthus Cheiri* als *Stock*, *Lathyrus odoratus* als *Sweet Pea*, *Aristolochia Siphon* als *Dutchman's pipe*. Hier, waar men veel met Engelschen verkeert en de fraaiste tuinen aan Engelschen toebehooren, is het nuttig die plantennamen te weten. Zoo is het voor den vreemdeling, die hoort gewagen van *Sweet William*, niet direct duidelijk dat dit eene anjelier-soort is, onze duizendschoon *Dianthus barbatus*.

Sweet Briar (de welriekende egelantier) brengt ons naar de rozen, ook in Funchal de bloem *par excellence*, allerwegen overvloediglijk en in de schoonste soorten gekweekt; *Gloire de Dyon*, *La France*, *Maréchal Niel*, *Lamarque*, enz. Sierlijk zijn ook de kleine *polyantha*-roosjes en de op *Clematis* gelijkende Chineesche rozen. Tot verre buiten de tuinen der hoofdstad hebben rozen allens den weg gevonden en tieren zij langs muren en heggen en kreupelhout. Vooral pleegt *Rosa laevigata* die alle met een sierlijk vlechtwerk te omranken. Naast rozen zien wij in den tuin reseda, aster, dahlia, zonnebloem, papaver, hanekam en andere amaranten enz., te veel om te noemen. Van de Oost-Indische kers, *Tropaeolum majus*, gaat op Madeira het verhaal, dat de bloemen somwijlen des nachts lichten. Ik heb er wel op gelet maar het niet kunnen waarnemen. ¹ De *Belle de nuit*, *Mirabilis Jalapa*, is hier al-

¹ Curieus is het echter, dat er reeds een bericht is over het phosphoresceeren van *Tropaeolum*-bloemen uit het jaar 1762, afkomstig van de dochter van Linnaeus, zeker eene goede waarneemster, indien zij naar haren beroemden vader geard heeft.

gemeen, zoo ook *Ipomaea purpurea* en de grootbloemige *I. Leari*; overal ziet men voorts het fingevederd loof van *I. Quamoclit*. Dan noemen wij nog de roode valeriaan, *Centranthus ruber*; het cypreskruid, *Santolina chamaecyparissus*, de rouwbloem, *Scabiosa atropurpurea*, de citroenverbena, *Lippia citriodora*, rosmarijn, lavendel en tal van andere lipbloemige kruiden. Men ziet het, louter bekende planten. Maar naast deze zijn er vreemde, bij ons weinig gekweekte, gewassen; en juist die vermenging van allerlei flora's, die *pêle mêle* van planten uit alle gewesten, is kenmerkend voor de Funchalsche tuinen. *Ces jardins de Madère sont de vrais dictionnaires de botanique*, zeide een Franschman.

Daisy tree of madeliefjesboom, heet eene in Funchal algemeene sierplant, die bloemen als *Bellis perennis* heeft. Het is een ineengedrongen boom met ruwe ingesneden bladeren, behoorende tot de afdeling der zonnebloemen. Bij Engelsche bloemenliefhebbers staat de plant als *Franseria* bekend, de juiste naam is echter *Montanoa grandiflora*.

De schoone klimplant met blauwe bloemen, *Thunbergia grandiflora*, en de nog schoonere met licht violette bloemtrossen, *Th. Harrisii*, siert de tuinen, en nog verschillende planten zijn daar uit dezelfde familie: *Daedalacanthus nervosus* en soorten van de geslachten *Acanthus*, *Justicia*, *Adhatoda*, *Barleria* en *Graptophyllum*. De meest voorkomende *Justicia* is *J. strobilifera* van Madagascar, na verwant aan de in warme gewesten algemeene *J. Ecbolium* van Ceylon.

Ligustrum Perrottetii, eene plant van Indië, is als zoovele uitheemsche gewassen der tuinen van Funchal over Engeland naar Madeira gekomen. Ook een Japansche liguster wordt hier gekweekt.

Diosma ericoides is een Kaapsch heestertje met kleine witte bloempjes en gestippelde aromatisch riekende blaadjes. »*Diosma*» heet bij het Funchalsch tuinminnend publiek ook de plant *Leptospermum scoparium*. Blijkbaar is dit al eene oude sierplant, ook in landen, verre van het vaderland der plant, Australië, verwijderd. In 's Rijks herbarium zag ik onder den naam *Philadelphus diosmifolia* een exemplaar uit Kaapland, door PERSOON (1755—1837) ingezameld, en een uit Ile de France (Bourbon) van COMMERSON (1727—1773).

Tibouchina semidecandra is in de Funchalsche tuinen de voornaamste vertegenwoordigster der *Melastomaceae*. De groote purperen bloemen en de bijzondere nervatuur der bladeren laten de plant gemakkelijk herkennen, evenals eene naverwante *Pleroma*.

Schinus molle, de Peruaansche peperboom, wordt in zuidelijke landen veel gekweekt. Als de wind strijkt door het fijnbladig loof, neemt

hij een doordringenden terpentijnachtigen geur mede, die nog op grooten afstand van den boom is waar te nemen. *Schinus* behoort tot de familie der *Anacardiaceae*, gelijk de als vruchtboom aangeplante *Mangifera* en de zeldzame Nieuw-Zeelandsche boom *Corynocarpus*.

In den Bella Vista-tuin trekt vaak de aandacht eene boomachtige *Solanea*, met wollig loof, violette bloemen en gele vruchtjes: *Solanum riparium*. *Habrothamnus fascicularis* is een fraaie heester met bundels oranje bloemen als *Cestrum*. Wij zullen soorten van dit geslacht nog vaak ontmoeten, en nemen nu afscheid van den tuin van Bella Vista, dien verlatend langs den eikenlaan naar de Rua de Donna Maria Amelia.

(Wordt vervolgd.)
